

Altrament, la segona part del llibre se centra en la guerra viscuda, amb una atenció especial a la naturalesa de la violència a través de les principals línies de conflictes existents a Catalunya durant el Sexenni, sense excloure el bàndol liberal. Aquí Lluís Ferran Toledano reflexiona i ens descriu les diferents repercussions de les hostilitats que contribuïren a exasperar els ànims de la població civil: des d'autèntics actes de guerra com els bloqueigs de petites i grans poblacions, els sabotatges contra el ferrocarril (i la paralització de tot tipus de correspondència), el segrest d'autoritats municipals i les coercions contra persones de diferents ideologies, fins a coaccions d'ordre menor però d'importància simbòlica, com la destrucció d'arbres de la llibertat o la prohibició de matrimonis civils. En aquest context una de les pitjors càrregues de la guerra fou la política d'hisenda duta a terme tant pels legitimistes com pels liberals en contra de la població civil. Finalment, aquesta secció inclou també una anàlisi de la vida quotidiana de la societat durant aquests anys: s'hi dibuixen guerrillers carlistes, amb una especial atenció envers la indumentària, l'alimentació i les malalties, com també l'entramat dels suports socials al carlisme, privilegiant aquells propietaris, treballadors, confidents i negociants que desitjaven la victòria legitimista. Tots aquests elements i la riquesa documental, provinent del buidatge de desenes d'arxius municipals i d'una àmplia col·lecció de premsa, fan de *La muntanya insurgent* un estudi acabat que ens restitueix plenament la complexitat del legitimisme i del seu entramat social durant la Tercera Guerra Carlista.

Giovanni C. Cattini
Historiador

Carles Enrech
**Entre Sans i Sants:
història social i
política d'una
població industrial
a les portes de
Barcelona (1839-1897)**
*Barcelona: Ajuntament
de Barcelona, Arxiu
Municipal Districte
Sants-Montjuïc, 2004,
296 p.*

Les transformacions del Pla de Barcelona al segle XIX

Entre Sans i Sants és en primer lloc una monografia sobre l'antic poble de Sants, centrada específicament en el segle XIX, que vol omplir un dels buits historiogràfics del passat més recent, origen de l'actual barri on encara són visibles molts dels aspectes tractats en aquesta obra.

La localització geogràfica de Sants, a cavall entre Barcelona i el Baix Llobregat, caracteritzà l'estructura social i econòmica de la població, amb una activitat basada en l'agricultura i el comerç. A finals del segle XVIII va veure créixer els prats d'indianes, com Ca l'Erasme, Prat Vermell o Prat de l'Ase, que molt aviat implicaren indústries químiques com la Cros. Però fou amb la industrialització –el període tractat en aquest llibre– que Sants ocupà el lloc de capdavanter i punta de llança del procés industrial basat en el cotó i el carbó, amb tres vapors prou significatius del període: El Vapor Vell (Güell, Ramis i Cia.), de 1846; La España Industrial (El Vapor Nou), de 1849, i Can Batlló, establert el 1878 a la Bordeta. Tots ells impulsaren un creixement econòmic, demogràfic i urbanístic que va convertir la vila de Sants en el nucli residencial obrer més important després de Barcelona.

Alguns factors de transformació de l'espai van ser decisius per als canvis que es produïren a Sants. El primer fou l'obertura –iniciada el 1761, en temps de Carles III– de la carretera reial cap a Madrid, coneguda des d'aleshores com “la carretera de Sants” i que juntament amb la de la Bordeta implicà una forta activitat de traginers i carretes, la qual ben aviat va impulsar una forta activitat comercial, sobretot a l'entorn del nucli històric de Sants. D'altra banda, la construcció del canal de la Infanta

el 1817 va fer possible la conversió a regadiu de bona part de l'agricultura. Així, a principis de la dècada de 1840 Sants tenia una pròspera agricultura que comercialitzava els seus productes al mercat de Barcelona: la societat Agrícola Catalana simbolitza aquest desenvolupament. No obstant això, el factor decisiu del fort creixement industrial i la base de la riquesa comercial de la carretera, com demostra Carles Enrech, fou la diferència de fiscalitat de Sants amb relació a Barcelona, un fet bàsic pels propietaris industrials i per la població obrera, de manera que Sants es convertí en nucli residencial de molts treballadors. Aquest element després va anar molt més enllà de la vila de Sants, a l'Hospitalet o les Corts, i va ser una qüestió central del debat sobre l'agregació a Barcelona.

La interrelació de factors, econòmics, demogràfics, socials i polítics es palesa en el punt d'arrencada de l'obra de Carles Enrech: l'any 1839, quan es fixaren uns nous límits territorials i administratius amb la segregació d'Hostafrancs i s'inicià un període on l'activitat política anava fortament interrelacionada amb el procés industrialitzador. L'estudi finalitza l'any 1897, quan es produí la integració dels pobles del pla a Barcelona, justament en un moment de forta crisi i reconversió del sector tèxtil.

La societat santsenca a mitjans de la dècada de 1850 mostrava una població clarament obrera industrial, però que convivía amb altres grups socials com els menestrals, els petits industrials, els comerciants i els petits propietaris urbans i pagesos, sense diferenciació en l'espai urbà. A l'últim terç del XIX la diferència es veu en vertical, no pas en horitzontal. L'anàlisi d'alguns carrers ho confirma novament.

Aquesta convivència entre una societat agrària que s'acabava i la nova societat naixent es descriu a través d'un acurat recull sobre la vida quotidiana dels menestrals i obrers i l'activitat associativa d'ateneus, casinos, societats de socors, corals, cooperatives, grups polítics i entitats religioses. Hi trobem una amplíssima pluralitat ideològica, des del tradicionalisme religiós (sense que quedi clar el paper del carlisme a Sants malgrat algunes referències, per exemple a la pàgina 123) fins als monàrquics i els diversos grups republicans. La pèrdua de la documentació municipal anterior a 1869 –incendiada el 1870– dificulta aquesta investigació. Malgrat l'esforç de Carles Enrech en l'anàlisi exhaustiva de la documentació de l'arxiu municipal de Sants, les referències a la “vaga de les selfactines”, en què El Vapor Nou tingué un paper clau, amb l'assassinat de

Sol i Padrís, queda encara per aclarir (p. 165).

D'altra banda, el procés polític fins l'agregació a Barcelona, objectiu de la investigació, es tracta detalladament. Les dificultats municipals per fer front a les necessitats urbanes de la població, d'una banda, i a la menor fiscalitat, de l'altra, configuren els dos grups socials que entraren en conflicte a partir de la Restauració monàrquica: republicans i obreristes van confluïr en el bloc dels antiagregacionistes, de manera que el debat polític, social i econòmic va anar absolutament interrelacionat. La crisi política municipal s'ha d'entendre en el context de la crisi industrial dels anys vuitanta que implicaren les vagues de 1887 i de 1892, i en el context de la reestructuració industrial que portaren a terme tant La España Industrial com la fàbrica dels Güell, i que va donar lloc a un procés de proletarització i suburbialització de Sants al final de segle, amb un protagonisme ascendent de l'anarquisme i del republicanisme lerrouxista que correspon ja a un procés posterior.

Joan Camós i Cabecera
Historiador